

ANTI~~Q~~VARISK MEDVERKAN 2021

Charlotte Skeppstedt

FÄRGARYDS KYRKA

Koppartaken på långhus och kor

Hallands län, Färgaryds socken, Hylte kommun

RAPPORT KULTURMILJÖ HALLAND 2021:70

STIFTELSEN HALLANDS LÄNSMUSEER

Stiftelsen Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland.

Uppdragsverksamheten, Halmstad.

Antikvarisk medverkan 2021.

Bild framsida: Södra sidan av Färgaryds kyrka efter omtäckning av långhus-
tak och kortak med ny kopparplåt.

Foto: 2021:63.

Grafisk form: Anders Andersson.

Layout: Charlotte Skeppstedt.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.

Diarie nr: 2020-141.

INNEHÅLL

Administrativa uppgifter	5
Inledning	6
Historik och beskrivning	6
Före renovering	7
Skador	13
Utförda åtgärder	14
Antikvarisk kommentar	23
Källor och litteratur	24
Arkiv	24
Litteratur	24
Rapporter från Kulturmiljö Halland 2021	26

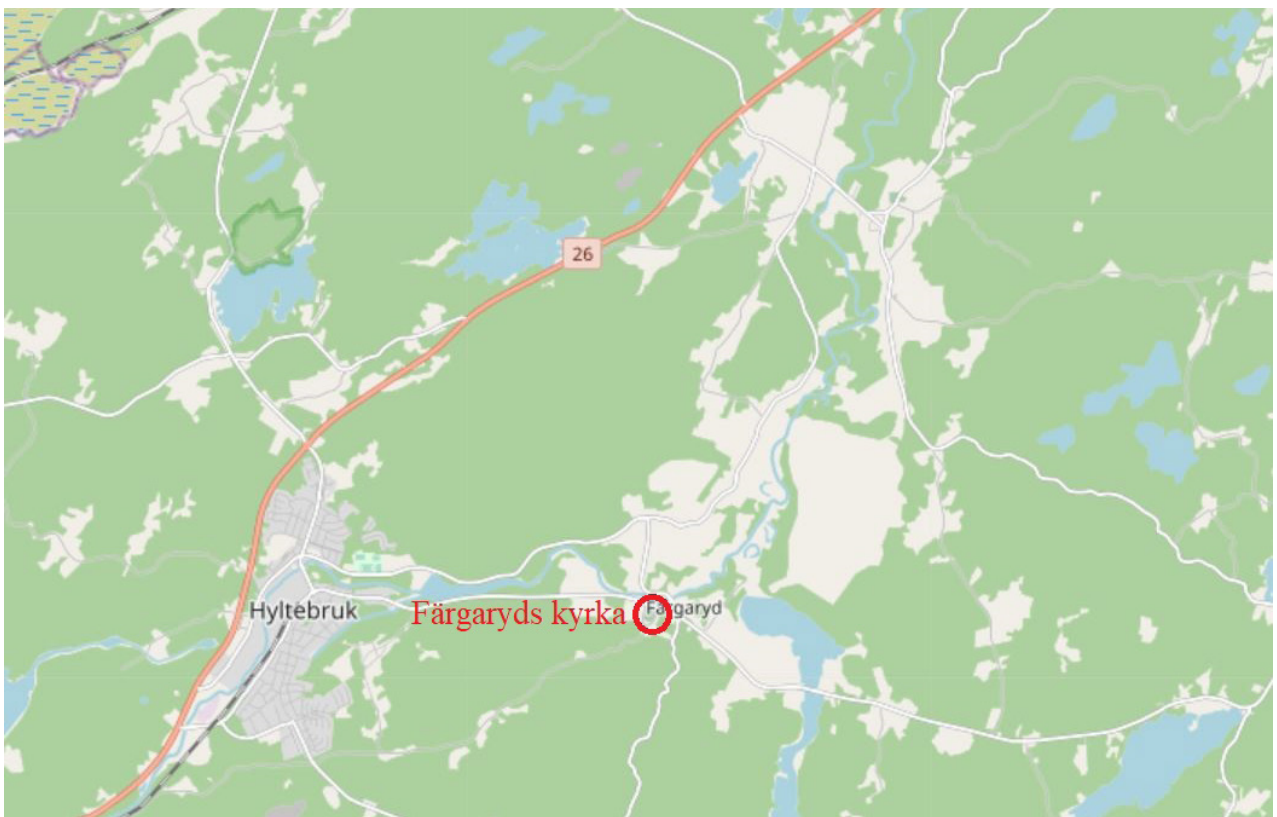
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

- **Objekt:** Långaryds kyrka.
- **Länsstyrelsens dnr:** 433-2953-20.
- **Beställare:** Hyltebruks pastorat.
- **Handlingar:** Handlingarna för ansökan om renovering är upprättade av av Olivia Roman, daterade 2020-04-08, byggbeskrivning för upphandling är upprättad av Dan Karlsson, Tyréns AB, daterade 2020-08-14.
- **Konsulter:** Projektledning och byggmötesprotokoll; Charlotte Boe Steder och Emma Benander, Växjö stiftskansli, och teknisk kontrollant; Dan Karlsson, Tyréns AB.
- **Entreprenörer och hantverkare:** Drags Plåt AB.
- **Antikvarisk medverkan:** Charlotte Skeppstedt, Kulturmiljö Halland.
- **Renoveringsperiod:** Våren och sommaren 2021 och arbetena slutbesiktigades 2021-08-12.
- **Fältbesök:** Antikvarisk medverkande har under 2021 deltagit i startmöte: 2021-03-08 och byggmöten: 2021-04-21, 2021-05-19 och 2021-06-16.
- **Besiktningar:** Förbesiktning från ställning: 2021-07-08. Antikvarisk medverkande deltog inte vid slutbesiktningen 2021-08-12, men utförde besiktning från mark och slutfotografering 2021-08-20.

FÄRGARYDS KYRKA, KOPPARTAKEN PÅ LÅNGHUS OCH KOR

Långaryds kyrka efter omtäckning av taken på långhuset och koret.

Färgaryds kyrka är belägen i Hylte kommun, öster om huvudorten Hyltebruk.

INLEDNING

Koppartaken på långhus och kor på Färgaryds kyrka har renoverats under 2021. Då Färgaryds kyrkan är skyddad genom kulturmiljölagen har Hyltebruks pastorat begärt tillstånd av länsstyrelsen till renoveringen. Tillstånd gavs enligt beslut 2020-05-04, lst d nr 433-2953-20. Enligt beslutet krävs antikvarisk medverkande. Till antikvarisk medverkande har Hyltebruks pastorat utsett Charlotte Skeppstedt, Kulturmiljö Halland. Enligt länsstyrelsens beslut ska den antikvariske experten följa och dokumentera arbetena i en slutrapport. Denna rapport sammanfattar utförda åtgärder på Färgaryds kyrka.

Arkivmaterial förvaras hos Kulturmiljö Halland, Tollsgatan 7 i Halmstad, d nr 2020-141. Digitala fotofiler till fotodokumentationen utförd vid antikvarisk medverkan vid arbetena på Färgaryds kyrka är tagna av Charlotte Skeppstedt och förvaras hos Kulturmiljö Halland, film 2021-63.

HISTORIK OCH BESKRIVNING

Färgaryds kyrka är uppförd 1844 och invigdes 1846. Den uppfördes av byggmästare Petter Petersson, från Thå i Sandhults socken, som en kopia av Åkers kyrka. De godkända ritningarna av Johan Carlberg, Överintendentämbetet, följdes inte.

Färgaryds kyrka är byggd i nyklassicistisk stil. Kyrkan har rektangulärt långhus med rundad koravslutning i öster och ett smalare kvadratisk torn i väster. I norr finns en sakristia med halvrund norrvägg. Kyrkan är uppförd i gråsten med putsade och vitkalkade fasader med släta omfattningar runt fönster och portar och spritputsad, gråmålad sockel. Tornet har torntak med öppen lanternin som uppåt avslutas med ett kors. Entréer finns genom tornet i väster och mitt på södra långsidan. Kyrkan har höga rundbågefönster. Fönstren har träbågar med blyspröjs. I koret sitter antikglas och i övriga fönster klarglas.

Kyrkorummet är av salkyrkotyp med brett tunnvalv och pröglas av ljus och rymd. Vid en renovering 1985 färgsattes interiören i guld, milt rosa samt vitt. Färgsättningen ska ansluta till den ursprungliga. Kortaket försågs med målningar föreställande de fyra evange-

listsymbolerna. Målningarna utfördes av konstnär Sven-Bertil Svensson, Öland. Den fasta inredningen är antingen ursprunglig eller har tillkommit senare på 1800-talet. Färgaryds kyrka är en relativt välbevarad nyklassicistisk kyrka, både exteriört och interiört. Kyrkan har genomgått en del förändringar invändigt, men den ursprungliga nyklassicistiska stilen är bibehållen.

Taken och lanterninens väggar är täckta med skivtäckt kopparplåt. Exteriören är relativt välbevarad. Taken på kyrkan samt lanterninen har täckts med kopparplåt. Ursprungligt takmaterial framgår inte, men de har tidigare varit täckta med papp och svartplåt. Koppartaket på långhuset lades om 1949 av Oskarströms Bleck o Plåtslageri. Vid denna renovering tillkom troligen de små dekorationer som sitter på rännkrokarna. Samma dekorationer återfinns på den andra kyrkan i socknen, Hyltebruks kyrka, som fick nytt koppartak året efter.

Inuti altaret, på baksidan av altarfronten finns en anteckning från när kyrkan fick koppartak. På en av brädorna står det skrivet: Denna kyrka omtäcktes med koppar år 1949 3/7 Oskarströms Bleck o Plåtslageri. Vid sidan om står det: Göran Nilsson Nygatan 24 Växjö född 5/7 1926 plåtslagare.

FÖRE RENOVERING

Under ett antal år läckte det in genom taket på långhuset på ett begränsat antal ytor. Pastoratet undersökte först om det lokalt gick att åtgärda och laga problemen med läckage, men det var svårt att lokalisera exakt var dessa fanns. 2010 gjordes försök att åtgärda problemen genom att demontera snörasskydd och byta plåten nedtill på långhustakets båda sidor, men problemen fortsatte. Under hösten/vintern 2019-2020 ökade problemen kraftigt. Läckage upptäcktes nu på många ställen vid regn och blåst. Läckagen syntes även på innertaket och som rinningar på insidan av ytterväggarna. Hinkar sattes ut där läckagen var som värst. Eftersom läckagen var omfattande kom pastoratet fram till att det enda alternativet var att täcka om taken med ny kopparplåt.

Intill tornet på södra sidan fanns lagningar som gjorts tidigare pga läckage.

Kyrkan sedd från söder. Pga tidigare läckage hade det tidigare gjorts en ilagning av koppartaket längs med hela takfoten på långhuset.

Kortaket före renovering.

Norra sidan på långhuset före renovering. Ett av takets tre takfönster fanns på denna sida. Skivorna på kopparket hade tvärfalsar förskjutna med en halv skiva.

Det fanns tre takfönster på långhustaket. I tillståndsansökan till länsstyrelsen ansökte pastoratet om att ta bort alla takfönster eftersom de inte fyllde någon funktion och innebar en ökad risk för läckage.

Anslutningen mellan kortak och långhustak.

Pånocken längst ut mot koret finns ett åskledarspjut monterat. I upphandlingen fanns option på att byta hela åskledarläggningen på långhustaket vid renoveringen.

Anslutningen till tornet på norra sidan. Koppertaket går in under en utskjutande stenkil.

Takfönstret på norra sidan av långhustaket, saknade spröjs.

Långhustaket med hänggränna, och böjda stuprören. På varje rännkrok finns en liten dekoration.

Stupröret på långhuset ansluter till hängrännan medan kortaket har fotränna och vattenkuper till stuprören.

Stupröret på södra sidan på långhuset närmast tornet. Stuprören är anslutna till dagvattenledningarna. En lövrens i brun plast har monterats mellan stuprör och markröret.

Korets vattenkupa hade dekor som var utdriven i kopparsplåten.

Nedan: Dekorationerna före byte av rännkrokar och hängränna. Dekorationerna var monterade mellan rännkroken och hängrännan. Hängrännan var fastskruvad i rännkroken och inte fäst med omtag som brukligt.

SKADOR

När koppartak och papp revs upptäcktes en del rötskador på undertaket. Skadorna fanns främst längs takfoten, på några ställen på norra sidan och närmast tornet.

Rötskada mitt på långhustakets norra sida.

Större rötskada på undertaket nära takfoten på norra sidan av långhustaket.

UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Takomläggningen har omfattat långhustaket och kortaket. Sakristians tak fanns med som option men efter besiktning från ställning konstaterades att koppertaket på sakristian var i bra skick och inte i behov av omtäckning.

Det befintliga koppertaket på långhus och kor revs. Tre takfönster, två mot söder och ett mot norr, revs också. Takbotten var i ganska bra skick och endast mindre lagningar behövde göras, framför allt intill tornet, på några ställen på norra takfallet och längs takfoten. Hålen efter takfönstren lagades igen, eftersom dessa inte skulle återmonteras. Vid lagningar har virke av samma tjocklek som befintlig takbotten använts. 6 mm perforerad masonit har lagts ovanpå takbotten på båda taken. Ny underlagspapp har monterats med dold spikning på hela taket.

Taktäckningarna har utförts med skivtäckning och dubbelfalsning. Tvärfalsarna har förskjutits med en halv plåtlängd, som på det gamla taket. Som takmaterial har 0,6 mm glödgad kopparplåt använts, (kvalité EN Cu-DHP enligt SS-EN 1172). Språngblecken är utförda i 0,7 mm ½ hård kopparplåt. Ståndskivan mot tornet har utförts med tvärfalsar som är halvt förskjutna och passats in i långhusets läggningssmönster. På koret har rännplåt, fotplåt och utkastare utförts i 0,7 mm glödgad kopparplåt.

Ovanpå undertaket lades perforerad masonit.

Stommen till fotrännan på koret var i så bra skick att den sparades.

När det gamla koppertaket revs öppnades falsarna med maskin för att underlätta rivningen.

FÄRGARYDS KYRKA, KOPPARTAKEN PÅ LÅNGHUS OCH KOR

Det nya koppertaket på norra sidan av långhuset lagt med 0,6 mm glödgad kopparplåt i skivtäckning där skivorna är förskjutna en halv skiva. Snörasskydd av rostfria rör håller på att monteras. På grund av takets branta och höga takfall krävs dubbla snörasskydd för att få ett godkänt resultat.

Snörasskydd med rostfria rör och fästen håller på att monteras.

Anslutningen mellan korttak och långhustak håller på att färdigställas.

FÄRGARYDS KYRKA, KOPPARTAKEN PÅ LÅNGHUS OCH KOR

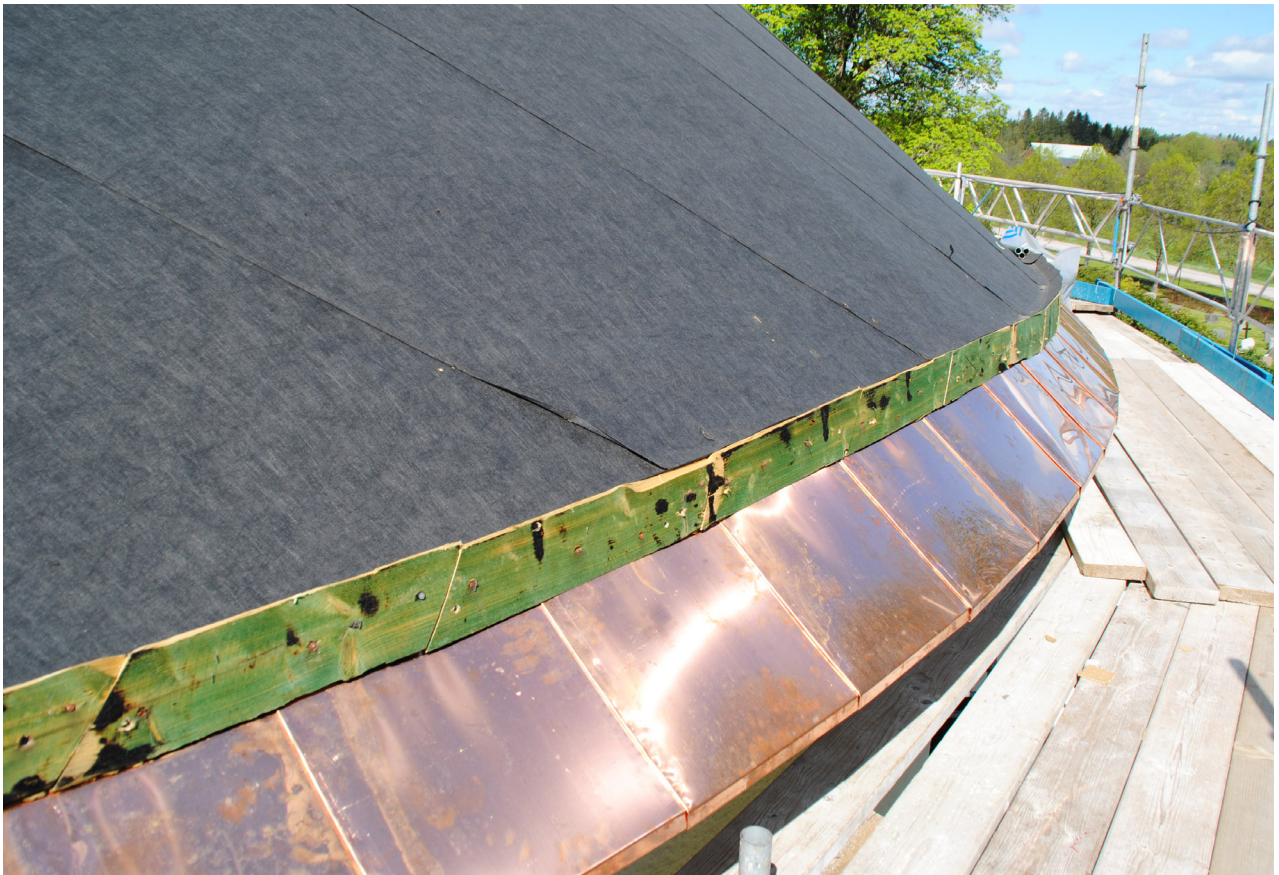
Hängrännor på långskeppet, inklusive rännkrokar, samt samtliga stuprör revs. På långskeppet har nya hängrännor av kopparplåt med 150 mm diameter monterats. På koret har stånrännan byggts upp igen. Den befintliga trästommen har återanvänts och monterats på ett underlägg av 6 mm oljehärdad board. Snörasskydd har monterats i dubbla rader på långhustaket och över västra entrén på torntaket.

Stuprören har nytillverkats och har fått skarpa vinklar. De har monterats på nya svep och med längdskarven utåt. På koret har nya vattenkuper, med utseende som de gamla med utdriven dekor i kopparplåten, monterats. De befintliga lövsilarna i plast har bytts till kopparfärgade lövsilar i rostfritt.

I upphandlingen fanns en option på att byta askledarna och askledarfästena på hela långhustaket och kortaket. Under renovering togs beslut att hela alla askledare och alla fästena skulle bytas.

Utkastare till vattenkupan monteras på kortaket.

Trästommen till fotrännan på kortaket var i gott skick och rensades från papp och spik och återanvändes.

Utkastare och vattenkupa på kortakets norra sida. De nya vattkuporna har fått samma dekor som de gamla hade.

När ändå allting på taken i övrigt blev nytt togs beslut att även alla åskledare och åskledarfästen skulle bytas.

FÄRGARYDS KYRKA, KOPPARTAKEN PÅ LÅNGHUS OCH KOR

Långhustaket har fått nya hängrännor. De nya rännorna har inte samma mått som de gamla och därmed har även rännkrokarna fått bytas. Nya rännkrokar har monterats tätare än de tidigare och är därmed fler. Beslut togs att återmontera de dekorationer som fanns på de gamla rännkrokarna. Eftersom det nu fanns fler rännkrokar togs beslut att montera dekorationerna på varannan rännkrok. På så sätt räckte de befintliga dekorationerna och nya behövde inte tillverkas.

Foto till höger: Efter reoveringen har dekorationerna monterats tillbaka. Den nya rännkroken är av en annan modell där rännkrokens ände bockas runt rännan. Därför har dekorationerna monterats ovanpå dessa, istället för som tidigare mellan rännkrok och hängränna.

Eftersom de nya rännkrokarna sitter tätare än de gamla och därmed är fler har dekorationerna monterats på varannan rännkrok. Stuprören har fått skarpa vinklar.

Kyrkan från söder efter omtäckning av koppartaken på långhuset och koret.

Kyrkan från norr efter omtäckning av långhustaket.

FÄRGARYDS KYRKA, KOPPARTAKEN PÅ LÅNGHUS OCH KOR

Anslutningen mot tornväggen. Takets ståndskena är uppdragen under den stenkil som finns på tornet.

Vindskivan i kopparplåt på gaveln mot tornet.

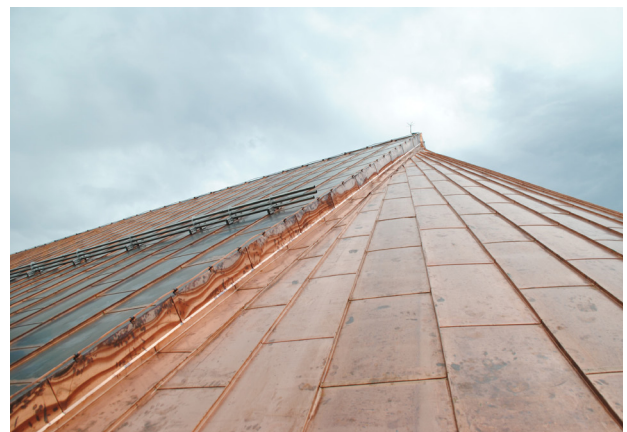
Stuprören har fått skarpa vinklar.

Lövsilarna i plast har bytts ut till nya i kopparfärgad rostfri plåt.

Kortaket efter omtäckningen med ny skivtäckning i kopparplåt. Skivorna är förskjutna med en halv skiva. Fotrännan har byggts upp över den gamla trästommen som var i bra skick och kunde sparas.

Ovan: Anslutningen mellan kortak och långhustak på södra sidan.

En av korets nya vattenkupor med utdriven dekor.

Koret sett från öster efter omtäckning av kortaket.

ANTIKVARISK KOMMENTAR

Dekorationerna som fanns på de befintliga rännkrokarna på långhuset har bevarats och flyttats över till de nya rännkrokarna. De bedömdes som en kulturhistoriskt intressant och ovanlig dekor på ett kyrktak. Även torntaketets rännkrokar har denna dekoration. De finns även på Hyltebruks kyrka i samma socken. Koppartaket på Hyltebruks kyrka lades året efter Färgaryds kyrka och vid den senaste renoveringen byttes hängränorna medan rännkrokarna bevarades. Dekorationerna är troligen unika för dessa två kyrkor och de är kanske ett sätt för en hantverkare att lämna ett unikt spår efter sig. Hantverksstoltheten finns även uttryckt i den inskription inuti altaret som plåtslagaren lämnat efter sig.

Arbetena har utförts på ett kulturhistoriskt riktigt vis i enlighet med länsstyrelsens beslut och enligt de anvisningar som Kulturmiljö Halland lämnat såsom antikvarisk kontrollant.

Hyltebruks kyrka, som ligger i samma socken som Färgaryds kyrka, har samma dekorationer på rännkrokarna. Vid byte av hängrännan kunde de befintliga rännkrokarna med dekorationer återanvändas.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Arkiv

Kulturmiljö Halland, Tollsgatan 7, Halmstad

Riksantikvarieämbetet, Arkivsök

Riksantikvarieämbetet, Bebyggelseregistret

Litteratur

Kyrkobyggnader 1760-1860 Del 2 Småland och Öland. Riksantikvarieämbetet och Kungl vitterhets historie och antikvitets akademien. Stockholm 1993

RAPPORTER FRÅN KULTURMILJÖ HALLAND 2021

2021:1	Tjärby grustäkt, Arkeologisk utredning
2021:2	Båtsmans, del av Lahall 2:13, flytt av byggnad
2021:3	Skummeslövs kyrka, utvändig renovering
2021:4	Sankta Gertruds kapell, utvändig renovering
2021:5	Brokorp 4, Antikvarisk förundersökning
2021:6	Brovakten 4, Antikvarisk förundersökning
2021:7	Landeryds godsmagasin -renovering av tak och syll
2021:8	Brons- och järnålder vid Holms kyrka, Holm 2:3, Arkeologisk undersökning
2021:9	Hotell Mårtensson, Gillestugan 1, Skyltning mm. Antikvarisk förundersökning
2021:10	Bocken 18 och Bocken 20. Förslag till planbestämmelser för kulturvärden.
2021:11	Kemisten 5, Antikvariskt utlåtande.
2021:12	Råmebo hembygdsgård. Vård- och underhållsplan
2021:13	Befästningsrester i Norre Katts park. Arkeologisk schaktningsövervakning.
2021:14	Öringe fiber, Getinge sn, fast. Öringe 1:5, Arkeologisk schaktningsövervakning.
2021:15	Hotell Mårtensson, Takkupor, rev förslag. Konsekvensbeskrivning
2021:16	Busskur Stora Torg, Arkeologisk undersökning (schaktningsövervakning)
2021:17	Inför ny vatten- och elledning. Falkenberg. Arkeologisk schaktningsövervakning.
2021:18	Frillesås-Rya 3:77. Kungsbacka kn. Arkeologisk förundersökning
2021:19	Valhalla 5, antikvariskt utlåtande
2021:20	Försörjningshemmet 18, antikvariskt utlåtande
2021:21	Påarps gravfält, Trönninge sn, Halmstads kn, Arkeologisk schaktningsövervakning
2021:22	Marbäck, Halmstad, Snöstorps sn. Arkeologisk utredning
2021:23	Fibernedläggning vid treuddar, enstensättning och en boplats i Bexets stugby, Trönninge sn, Halmstad. Ark. schaktningsövervakning
2021:24	Kv. Postmästaren, Esplanadparken och Norra Vallgatan - kulturmiljöutredning
2021:25	Spannarps kyrka, Styrssystem - antikvarisk medverkan
2021:26	Sibbarps kyrka, Styrssystem - antikvarisk medverkan
2021:27	Tvååkers kyrka, Styrssystem - antikvarisk medverkan
2021:28	Dagsås kyrka, Styrssystem - antikvarisk medverkan
2021:29	Flickskolan 6, Varberg, antikvarisk förundersökning
2021:30	Gästgivaren 10, Varberg, antikvarisk förundersökning
2021:31	Societetshuset i Varberg, antikvarisk medverkan
2021:32	Alfshögs kyrkogård, kulturhistorisk inventering och bevarandeplan
2021:33	Askome kyrkogård, kulturhistorisk inventering och bevarandeplan
2021:34	Vessige kyrkogård, kulturhistorisk inventering och bevarandeplan
2021:35	Lyngåkra 6:8, Rivningsdokumentation
2021:36	Gamlestugan i Morup, Morup 27:1, antikvarisk medverkan
2021:37	Hägareds gård, fönsterbyte, antikvarisk medverkan
2021:38	Köinge kyrkogård, kulturhistorisk inventering och bevarandeplan
2021:39	Okome kyrkogård, kulturhistorisk inventering och bevarandeplan
2021:40	Svarträ kyrkogård, kulturhistorisk inventering och bevarandeplan
2021:41	Tjärby kyrka, konstglasfönster, antikvarisk medverkan
2021:42	Tjärby kyrka, invändig renovering, antikvarisk medverkan
2021:43	Varbergs idrottshall, antikvarisk förundersökning
2021:44	Dagsås kyrka, exteriör renovering
2021:45	Kirsten Munks hus, Byte av butiksfönster, antikvarisk medverkan
2021:46	Flundran 5, Inredning av vind, Antikvarisk förundersökning
2021:47	Västra bageriet, Svärdet 6, Antikvarisk förundersökning
2021:48	Skummeslöv 4:2, 5:13 och 30:10 10, Arkeologisk utredning, Skummeslövs socken, Laholms kn
2021:49	Fornlämningar vid Stafingevägen, Stafinge sn, Arkeologisk efterundersökning 2021
2021:50	Staffens, Olofsbo hembygdsgård, halmtak, antikvarisk medverkan
2021:51	Mjellby konstmuseum, antikvariskt utlåtande inför om- och tillbyggnad
2021:52	Vessinge sandhedar, Veinge sn. Arkeologisk. utredning
2021:53	Hanhals övre kyrkogård, Kulturhistorisk bevarandeplan
2021:54	Hanhals nedre kyrkogård, Kulturhistorisk bevarandeplan
2021:55	Spannarps kyrka, utvändig renovering, antikvarisk medverkan
2021:56	Fjällaregården 2:22, Dokumentation av ekonomibyggnad
2021:57	Åkrabergs gård, renovering av verandan, antikvarisk medverkan
2021:58	Wallens slott, murrenovering och byte av stolparmaturer, antikvarisk medverkan
2021:59	Edenberga brandstation, renovering av slangtornet, antikvarisk medverkan
2021:60	Lottens, Västralt 2:10, ommålning av bostadshuset, antikvarisk medverkan
2021:61	Rudan 3, Gårdshus, antikvarisk förundersökning
2021:62	Dagsås kyrka, dagvattenhantering, antikvarisk medverkan
2021:63	Dagsås kyrka, bergvärme, antikvarisk medverkan
2021:64	Landa kyrka, exteriör renovering, antikvarisk medverkan
2021:65	Tullhuset, Varberg. Antikvarisk konsekvensbedömning
2021:66	Solbacken, Torpa-Kärre 6:14, Antikvarisk förundersökning
2021:67	Slottsmöllan, takomläggning djurstallar. Antikvarisk medverkan
2021:68	Sprottorp 1:4, Falkenbergs kommun, Slöinge socken, Arkeologisk utredning
2021:69	Hunnestads kyrka, ramp, antikvarisk medverkan
2021:70	Färgaryds kyrka, omtäckning av koppartak, antikvarisk medverkan
2021:71	Långaryds kyrka, utvändig renovering, antikvarisk medverkan

KULTURMILJÖ
HALLAND

POSTADRESS: TOLLSGATAN 7 | 302 32 HALMSTAD | TEL: 035-19 26 00

E-POST: KANSLI@KULTURMILJOHALLAND.SE | HEMSIDA: WWW.KULTURMILJOHALLAND.SE